

у Польщі. Листопад 1918 - жовтень 1919. – К, 1971; Зуев Ф. Польша в 1918-1952 годах: лекции по Новой истории. - М, 1952; Воронков В. И. Польская крестьянская партия (ПСЛ - "Визволение") 1918 - 1922. /Автореф. дис. канд. истор. наук. – М, 1979; Юсупов Р. Р. Власть и интеллигенция. Из истории Польши XX столетия (1918-1980 гг.). - Казань, 1996; 3. Pronobis W. Polska i świat w XX wieku. - Warszawa, 1998; 4. Konopczynski W. Historia polityczna Polske 1914-1939. – Warszawa, 1995; 5. Чубинский А. Внутренние и внешние предпосылки восстановления независимости Польского государства (1918-1921)// К 70-летию образования самостоятельных государств в Центральной и Юго-Восточной Европе. – М, 1989.- № 1.- С. 3-17; 6. Najlor K. 100 postaci, które miały największy wpływ na dzieje Polske. - Warszawa, 1996; 7. Алексієвєць Л. Польша: шляхом відродження державної незалежності. - Тернопіль, 2002; 8. Чубинский А. Названа праця - С.5; 9. Najlor K. 100 postaci... - S. 34; 10 Najlor K. 100 postaci... - S. 33-38; 11. Алексієвєць Л. Названа праця - С. 60; 12. Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі.- Львів, 2002.- С. 336; 13. Чубинский А. Названа праця. - С.3; 14. Костюшко И. Октябрьская революция в России и образование Польской республики// К 70-летию образования самостоятельных государств в Центральной и Юго-Восточной Европе. – М, 1989.- № 1.- С. 74-84; 15. Kronika Polska 1918-1919// Та, co nie zginela.- Krakow, 1998.- № 28.- S.1; 16. Pronobis W. Polska i świat... - S. 35; 17. Konopczynski W. Historia polityczna ...- S.81; 18. Kallas M. Historia ustroju Polski.- Warszawa, 1996.- S. 288; 19. Ротшильд Д. Східно-Центральна Європа між двома світовими війнами.- К, 2001.- С. 46; 20 Зашкільняк Л., Крикун М. Названа праця. - С.443; 21. Załuski Z. Drogi do pewności.- Warszawa, 1984.- S.36; 22. Konarski K. Dalekie a bliskie.- Wroclaw, 1965.- S. 215.

І. М.Романюк

ВИСВІТЛЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНСЬКОМУ СЕЛІ У 50-60-ТІ РР. ХХ СТ.: ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

Українське суспільство нині, знаходячись в стані трансформації, прагне відійти від адміністративно-командної економіки та авторитарно-бюрократичного режиму і перейти до соціально-орієнтовної економічної системи й демократичних форм функціонування. Цьому покликаний сприяти комплекс реформаційних перетворень, спрямованих на перехід до ринкової моделі економіки, проведення державно-політичної реформи, гуманізацію суспільних відносин, духовне відродження тощо.

Ключовим у відродженні національної економіки і найскладнішим у реалізації є, безперечно, реформування аграрного сектору. Саме його найгостріше вразила руйнівна сила старої командної моделі господарювання.

Аграрний сектор пов'язаний з інтересами як держави, так і кожного громадянина. Високий рівень його розвитку є не лише основною умовою продовольчого та сировинного забезпечення населення, а й важливим фактором політичної стабільності, економічної безпеки держави, успішного вирішення проблеми державотворення.

Звідси впливає важливість і актуальність вивчення глибинних процесів і змін, які відбувалися і відбуваються в житті українського села. Особливо цінним в цьому сенсі може бути досвід 1950-х – першої половини 60-х років, коли були здійсненні неодноразові спроби реформувати сільськогосподарську галузь.

Цілком виправданою була зацікавленість радянських істориків переважно колгоспно-радгоспною аграрною історією, пов'язаною з місцем цих форм в економічному житті суспільства, а це відсувало на другий план дослідження всього спектру соціально-економічних проблем села. Звичайно, окремі сюжети, потрібні системі, постійно фігурували в історіографії, однак соціальний зріз проблеми по відношенню до колгоспної епохи практично залишався недослідженим. Його комплексний аналіз є важливою умовою подальшого осмислення історії колгоспного ладу в Україні.

Вивчення радянського історичного досвіду викликає гострі дискусії серед професійних істориків, фахівців у галузі суміжних гуманітарних дисциплін та громадськості. Ставлення до радянського періоду історії і його ключових етапів, одним з яких є 1950-ті – середина 60-х рр., визначається суспільно-політичною ситуацією, в якій знаходиться сучасне українське суспільство, тим, який шлях вирішення назрілих проблем воно вибирає.

Переосмислення історичного досвіду 1950-х – першої половини 60-х рр., який включає його більш повну, а часом принципово нову реконструкцію та інтерпретацію, повинно починатись з відмови від обвинувачувального або виправдального підходів.

Окремішність даного історичного періоду вимагає посиленої уваги й розуміння з боку істориків. Кожне історичне дослідження є актуальним, бо в ньому узагальнюються певні підсумки у вивченні заявленої теми або цілого ряду проблем, оцінюється значимість досягнутих результатів з точки зору сучасних для історика наукових знань та уявлень.

Актуальність досліджуваної теми зумовлюється багатьма чинниками загальнодержавного характеру. В умовах поляризації різних поглядів вони стають, з одного боку, предметом симпатії, а з іншого, – фальсифікації й навіть спекуляції. За цих обставин зростає необхідність об'єктивного наукового аналізу соціально-економічних проблем розвитку українського села у 50-ті – середині 60-х рр. ХХ століття. Нижня хронологічна межа теми достатньо визначена в історіографії і пов'язана із розв'язанням в основному післявоєнних відбудовчих завдань. Верхня межа обумовлена початком нових процесів в еволюції села після хрущовських реформ, а також зміною загалом усієї аграрної соціально-економічної підсистеми.

Наша увага і зацікавленість цим часом обумовлена цілим рядом обставин. По-перше, це самостійний, завершений період радянської історії. По-друге, саме в той час розпочалась еволюція радянського суспільства в бік свободи (хай далеко не повної з точки зору сьогоднішнього часу, але відчутної для сучасників). Тоді ж увійшли до наукового обігу і повсякденної свідомості такі поняття як “хрущовські реформи”, “відлига” та інші, вектори, зміст, результати і наслідки яких продовжують викликати зацікавленість дослідників. По-третє, існуюча сьогодні дистанція в часі дозволяє вивчати цей період з більшим ступенем об'єктивності. Насамкінець, це був час, коли завершувались одні тенденції і напрямки суспільного розвитку, дозрівали, а після його завершення владно заговорили про себе інші.

Щоправда, здійснені в той період кроки, як показали подальші події, мали половинчатий характер і взагалі не торкалися основ державного і суспільного устрою, а наростаючі кризові явища та здійснення перших спроб реформування старої системи відбувалося з метою коригування малоефективного політичного курсу.

Зважаючи на доволі велику кількість праць, в яких з тією чи іншою мірою повноти досліджується проблема соціально-економічних процесів у 50-х – середині 60-х рр., доцільним буде, на нашу думку, здійснювати їх аналіз за кількома групами. До першої групи відносимо академічні, узагальнюючі видання; до другої – індивідуальні та колективні монографії, написані у 50-80-х рр., присвячені досліджуваній проблемі, а також окремі статті та брошури, що виділяються своєю науковою оригінальністю, дисертаційні роботи; до третьої – роботи, опубліковані представниками зарубіжної історіографії і української діаспори; і до четвертої – праці із досліджуваної проблеми, написані після здобуття Україною незалежності.

Аналіз історіографії показує, що протягом 50 - 90-х рр. тематичний спектр робіт і методологічні підходи до розгляду вказаних проблем зазнали істотних змін. Умовно цю еволюцію можна представити у вигляді двох етапів: перший охоплює час від початку досліджуваного нами періоду до проголошення незалежності України, другий – 90-ті рр. і до сьогodenня.

Серед великої кількості історичних досліджень, присвячених соціально-економічним і соціально-політичним процесам в українському селі у 50-х – середині 60-х рр. є фундаментальні праці, в яких з відомих ідеологічних позицій висвітлені виробничі та соціальні явища в сільському господарстві у вказаний період.¹

Більшість праць, присвячених становищу в сільському господарстві в 50-х – 60-х рр., стосується аналізу організаторської та ідейно-виховної роботи серед колгоспників і робітників радгоспів. Названі риси притаманні дослідженням Л.Ю.Беренштейна, С.М.Зверева, П.Ю.Котлова, Б.П.Ковалевського, Є.П.Талан, І.В.Шульги.² Нерідко в них спостерігалось штучне “забігання вперед”, бажане видавалось за дійсне. Чимало гострих питань таких, зокрема як етносоціальні, окремі соціально-економічні питання взагалі замовчувалися. У вказаних публікаціях пропагувалась ідея визначаючої ролі комуністичної партії як керівної і спрямовуючої сили суспільства.

На початку 60-х рр. були опубліковані монографії М.К.Івасюти та Й.Д.Чернича, присвячені економічним процесам у західноукраїнському селі у 40-50-х рр.³ Вони, дотримуючись настанов партійних документів, представляли колективізацію сільського господарства як виключно прогресивне явище, підтримане усіма селянами західних областей України. Водночас автори вказували, що радянська влада застосовувала насильницькі методи у її проведенні.

У 70-80-ті рр. було опубліковано чимало цікавих, змістовних узагальнюючих наукових праць з окремих проблем життєдіяльності села: економіки, питань господарювання, місцевих органів влади й управління тощо.⁴

На початку 80-х рр. з'явилися публікації П.П.Панченка, який піддав глибокому науковому аналізу всю суму доступних на той час даних, визначивши міру їхньої достовірності і представивши свій матеріал на тлі загальнонаціональних перетворень.⁵ В його працях йшлося і про певні недоліки та труднощі в розвитку аграрного сектора, але вони не стосувалися принципових проблем: не виділялися суттєві вади системи управління аграрним сектором, податкової політики, ціноутворення тощо.

Слід зазначити, що створені протягом 60-80-х рр. дослідження з проблем села й аграрної політики держави, незважаючи на їхню методологічну й ідеологічну заангажованість, становлять певний науковий доробок, який допоможе критичному переосмисленню історичного досвіду, новому розумінню вже відомих факторів і явищ.

Більш аналітично і критично розглядалися процеси в агропромисловому комплексі України в працях зарубіжних авторів.

На відміну від радянської історіографії кінця 50-х – першої половини 80-х рр., яка була фактично усунута від активного розроблення хрущовського періоду, на Заході здійснювалось повнокровне досліджування цього важливого історичного періоду в житті СРСР. Був виданий великий масив літератури, де аналізувались найрізноманітніші сторони функціонування радянської системи на селі.⁶ В окрему групу слід виділити праці закордонних дослідників українського походження: Б.Винара, І. Святослава-Коропецького, Л.Лисенка, І.Лисяка-Рудницького, І.Майстренка, Є.Пизюра, М.Руденка, П.Феденка, Я.Шумелдо та інших.⁷

Ідеологічне протиборство двох світових систем у 40-80-ті рр. поставило їх та радянських вчених “по різні боки барикад”, породило інтелектуальну ворожнечу. Чимала когорта вітчизняних вчених була залучена до ідейної боротьби проти західних вчених, яких огулом таврували як “буржуазних фальсифікаторів”. Це зашкодило і одним, і іншим. За словами О.П.Реєнта, “штучний бар’єр, що їх розділяв, породив ситуацію, яку важко охарактеризувати однозначно”. Безперечно, ізоляція вітчизняних науковців відгороджувала їх від живого спілкування з колегами, що репрезентували інші історичні школи, а це збіднювало методологічний арсенал, тематичний спектр функціональних досліджень.⁸ Перегини спостерігалися також у виданнях вчених української діаспори, для яких тоді були недоступні архівні матеріали, що зберігалися в радянській Україні. Відповідно праці зарубіжних колег також нерідко відзначалися одномірною ідеологічною спрямованістю, невинуватою емоційністю й пафосом, суб’єктивними оцінками історичних подій.

Слід зазначити, що велика група публікацій зарубіжних дослідників розглядає історію аграрних відносин в Україні у контексті загальної історії колишнього СРСР. Значна частина їх висновків щодо радянської дійсності, зокрема становище України, були цілком справедливі, що підтвердило саме життя.

Якісно новий етап у розвитку вітчизняної історіографії розпочався із здобуттям Україною незалежності. Помітно змінилася тематика наукових праць. Значно розширився доступ науковців до архівних фондів, з’явилася реальна можливість більш повно, об’єктивно і неупереджено висвітлювати історичні процеси та події. Відійшли в минуле так звані принципи класовості чи партійності, які на догоду офіційній ідеології активно насаджувались у національній історіографії, й суворе дотримання яких вважалося “священним” обов’язком історика.⁹

Першу в незалежній Україні спробу на прикладі розвитку українського села проаналізувати уроки минулого здійснив історик Г.І.Сургай,¹⁰ де на ретельно зібраному, широкому й цікавому фактичному матеріалі показані зміни, що відбувалися в українському селі протягом радянського періоду. Проте Г.І.Сургаю не вдалося повною мірою відійти від колишніх стереотипів. Зокрема прорахунки і негативні явища в сільському господарстві він пробує пояснити відступом від більшовицьких методів розв'язання селянського питання.

Особливе місце у вивченні даної проблеми займають праці П.П.Панченка,¹¹ дослідженням якого притаманне використання великої кількості документів, глибокі теоретичні узагальнення.

Вагоме місце посіли дослідження вітчизняних вчених про складні процеси на селі. Протягом 90-х рр. опубліковано чимало змістовних наукових праць із проблем українського села, в тому числі тих, які тематично й хронологічно охоплюють історію 50-х – середини 60-х рр., частина з них висвітлює негативні наслідки політики тоталітарної держави щодо українського селянства. Праці, створені на основі раніше невідомих архівних матеріалів і нерідко пропонують нові концептуальні підходи.¹²

Значний інтерес у контексті висвітлення ряду аспектів історії України післясталінської доби викликає праця В.К.Барана і В.М.Даниленка.¹³ У тринадцятому томі 15-томного видання “Україна крізь віки” дослідники, використовуючи значний фактичний матеріал, на нових концептуальних засадах проаналізували складний процес лібералізації суспільно-політичного життя та аграрних відносин. Логічним є те, що дана праця отримала Державну премію України в галузі науки і техніки за 2001 рік.

Ряд важливих соціально-економічних і суспільно-політичних аспектів знайшли своє відображення у роботах В.К.Барана, С.В.Кульчицького, Ю.І.Шаповала.¹⁴ У них наведена низка маловідомих архівних документів. На їх основі аналізуються процеси, які призвели до кризових явищ в економіці України, в тому числі і на селі.

Ключовій в умовах державотворення проблемі формування української нації присвячені праці С.М.Тимченка¹⁵. Він першим з істориків дослідив питання, які в силу відомих ідеологічних і політичних перешкод довгий час залишалися нерозробленими, – етнічні особливості села, соціальна й національна структура, участь у громадському виробництві тощо.

У контексті нового осмислення розповідається про особливості сільського господарства і села України у досліджуваній період у наукових працях С.С.Падалки¹⁶. Проблеми розвитку кадрової політики на селі, окремих напрямків аграрних перетворень 50-х – середини 60-х рр. і спроб їх реформування є об'єктом досліджень Л.В.Ковпак, Г.Г.Кривчика, І.М.Лубко, О.Ф.Нікілева та інших.¹⁷ Окремі питання історії західноукраїнського села у досліджуваній період знайшли своє відображення у працях П.В.Когута, В.І.Сергійчука, Б.О.Яроша.¹⁸

Важливим джерелом історіографії є виступи керівників партії і радянської держави досліджуваного періоду – Г.М.Маленкова, М.С.Хрушова.¹⁹ Значний інтерес для розуміння процесів, які проходили на селі в досліджуваній період, становлять виступи і промови керівників компартії України: Л.Г.Мельникова, О.І.Кириченка, М.В.Підгорного, П.Ю.Шелеста.²⁰ Вони дозволяють окреслити коло постійних проблем, які доводилось вирішувати, а також побачити мозаїку настроїв, інтересів різних верств суспільства.

Серед публікацій із досліджуваної тематики окреме місце займає мемуарна література, коли багато із діючих особистостей тієї епохи намагались залишити про себе слід в історії, пропонуючи своє трактування подій, які відбувались в країні.²¹ Особлива цінність таких книг полягає в тому, що їх автори були безпосередніми свідками функціонування “політичної кухні”, яку сучасному досліднику побачити практично неможливо. За словами В.М.Литвина, важливість цих праць полягає в тому, що перші задуми рідко залишають документи, а свідчення очевидців, таким чином, заповнюють цю прогалину.²² Проте в мемуарах присутній лише погляд на історичному реальність одного з її творців. Вони є лише частиною історичної реальності, яка мала місце в 50-ті – першій половині 60-х рр.

Отже, наше минуле необхідно розглядати у контексті сучасної йому епохи, враховувати її специфічні та невідворотні закономірності. Цей критерій має стати невід'ємною запорукою історичної об'єктивності майбутніх напрацювань вітчизняною історіографією соціально-економічних процесів в українському селі у 50-60-ті рр. ХХ століття.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Історія народного господарства УРСР. У 3-х т., 4 книгах. Т.3.-К., 1987; Історія селянства Української РСР. У двох томах. Т.2. –К., 1967; Історія Української РСР. У 8-ми т.-10 книгах. Т.8. –К.,1979; 2. Беренштейн Л.Ю. В авангарді трудівників села (колгоспні партійні організації України між ХХ і ХХІІІ з'їздами КПРС). –К.,1968; Зверев С.М. Діяльність Комуністичної партії України по зміцненню і розвитку громадського господарства колгоспів (1951-1958). –К., 1969; Котлов П.Ю. Діяльність Комуністичної партії України по удосконаленню суспільно-економічних відносин колгоспного села (1951-1958 рр.).-Харків, 1974; Ковалевський Б.П. Укрепление союза рабочего класса и колхозного крестьянства в период строительства коммунизма 1959-1970 гг. (на материалах Украинской ССР.) –К., 1972; Талан Є.П. Колгоспи Української РСР в період завершення будівництва соціалізму (1951-1958 рр.).-К.,1966; Шульга І.В. Політика партії в галузі сільського господарства у 1951-1965 рр.// Наукові праці з історії КПРС. Випуск 28. –К., 1969; 3. Івасюта М.К. Нариси історії колгоспного будівництва в Західних областях Української РСР. –К., 1962; Черниш Й.Д. Комуністична партія України – організатор соціалістичних перетворень на селі у західних областях УРСР (1939-1958). –Львів, 1963; 4. Допомога робітничого класу України колгоспному селянству у боротьбі за дальше піднесення сільського господарства (1951-1958 рр.). –Чернівці, 1970; Народне господарство Української РСР у післявоєнні роки (1946-1964 рр.).-К., 1965; 5. Панченко П.П. Развитие сельского хозяйства Украинской ССР (1959-1980).-К., 1980; Його ж. Развитие общественно-политической жизни современного села УССР. 1960-1984. –К., 1985; 6. Боффа Д. История Советского Союза. Т.2. 1941-1964. - М., 1998; Верт Н. История Советского государства. М., 1998; Мартін Маля. Радянська трагедія: історія соціалізму в Росії 1917-1991.-К.,2000; Хаскінг Д. История Советского Союза 1917-1991. – М.,1995; 7. Винар Б.Матеріали до історії економічних дослідів на еміграції (1919-1964). –Мюнхен, Нью-Йорк, 1965; Коропецький Іван-Святослав. Дещо про минуле, недавнє минуле та сучасне української економіки. –К., 1995; Лисенко Л.Сільське господарство України. –Лондон, 1960; Лисяк-Рудницький І.Нариси з історії нової України. – Львів, 1991; Його ж: Історичні есе: В 2 т.-К., 1994; Майстренко І.Історія комуністичної партії України. –Мюнхен, 1979; Пизюк Є. Новий фрагмент “совєтської” аграрної політики (укрупнення колгоспів). Серія наукова. Ч.І. Нью-Йорк, 1952; Руденко М. Економічні монолози: Нариси катастрофічної помилки. Б.М.. 1978; Феденко П. Україна після смерті Сталіна. Інститут для вивчення СРСР. Досліди і матеріали. Серія ІІ циклоstileві видання №39. Мюнхен, 1956; Шумедло Я. Зміни в СРСР після смерті Сталіна. –Париж, 1957; 8. Реєнт О.П. Історична наука: регрес чи поступ?// Історія в школі. –1999. -№1-2. –С.5; 9. Там само. –С.3; 10. Сургай Г.І. Сільське господарство України: уроки минулого і сучасний аграрний курс. –К., 1991; 11. Панченко П.П. Сторінки історії України ХХ століття: (Українське село: поступ, сподівання, тривоги). –К., 1995; Його ж. Дискримінаційна політика тоталітарної держави стосовно малих сільських поселень в Україні (60-80 рр.Хх ст.)// Матеріали всеукраїнського симпозиуму з проблем аграрної історії. В двох част. Ч.ІІ. –К., 1996. –С.114-117; 12. Винниченко І.І. Україна 1920-1980-ті: депортації, заслання, вислання. –К., 1994; Волков І.М. Виселення селян України у віддалені райони СРСР наприкінці 40-х рр.// Український історичний журнал, 1993. -№7. –С.37-43; Григоренко О.Г. Дискримінаційна політика держави стосовно села і міграції сільської молоді в міста 60-80-і рр.// Тоталітарна держава і політичні репресії в Україні у 20-80-ті роки. Матеріали міжнародної наукової конференції 15-16 вересня 1994. –К., 1998. –С.86-95; Крачковський Б.П. Радгоспи у системі тоталітарного одержавлення сільського господарства України.// Другий міжнародний конгрес українців, Львів. 22-28 серпня 1993 р. доповіді і повідомлення. Історія. Ч.ІІ. –Львів, 1994. –С.76-81; Його ж. Унітаризм і аграрний загін робітництва України: гіперболізація в теорії і реалії. //Тоталітарна держава і політичні репресії в Україні у 20-80-ті роки. Матеріали міжнародної наукової конференції 15-16 вересня 1994 р. –К.. 1998. –С.49-85; 13. Баран В.К., Даниленко В.М. Україна в умовах системної кризи. 1946-1980-ті рр. // Україна крізь віки. - К., 1999; 14. Баран В.К. Україна 1950-1960-х рр.: еволюція тоталітарної системи. –Львів, 1996; Його ж. Україна після Сталіна: нариси історії 1953-1985 рр. –Львів, 1992; Кульчицький С.В. Спроби реформ 1956-1964 // Український історичний журнал. -1998.-№3. –С.120-129; Шаповал Ю.І. Україна 20-х – 50-х років: сторінки ненаписаної історії. –К., 1993; 15. Тимченко С.М. Українське село: проблеми етносоціальних змін. 1959-1989. –Запоріжжя, 1995; Його ж. Етносоціальні процеси в українському селі (60-80-ті рр. ХХ ст.)-Чернівці, 1995; 16. Падалка С.С. Україна 60-90-х років ХХ ст. (Державність в історичній площині тоталітаризму, незалежності). –К., 2000; Його ж. Сільське господарство України в другій половині 60-х рр. ХХ століття. –К., 1995; 17. Ковпак Л.В. Участь України в реалізації проекту освоєння цілих земель 1954-1961 рр. // Український селянин, 2001. –Вип. 63. -С.322-324; Кривчик Г.Г. Українське село під владою номенклатури (60-80-ті рр. ХХ ст.). - Дніпропетровськ, 2001; Лубко І.М. Спроби організаційно-економічного подолання кризи колгоспного виробництва в середині 50-х – на початку 60-х рр. // Український селянин. - 2002. –Вип. 5. –С.116-119; Нікілев О.Ф. Інженерна служба села: стан і проблеми формування кадрового потенціалу у повоєнний період (середина 40-х – початок 50-х рр. ХХ ст.)// Український селянин. - 2002. –Вип. 5 -С.109-113; 18. Когут

П.В. Колективізація в західноукраїнському селі. –Львів, 2000; Сергійчук В.І. Десять буремних літ. Західноукраїнські землі у 1944-1953 рр. Нові документи і матеріали. –К., 1998; Ярош Б.О. Тоталітарний режим на західноукраїнських землях. 30-50-ті роки ХХ століття (історико-політичний аспект). –Луцьк, 1995; 19. Маленков Г.М. Отчётный доклад XIX съезда партии 5 октября 1952. –М., 1952; Хрущов М.С. Будівництво комунізму в СРСР і розвиток сільського господарства. Промови і документи. У 7-ми т. –К., 1962-1964; 20. Мельников Л.Г. Организационно-хозяйственное укрепление колхозов // Правда. –1950. –14 декабря; Кириченко О.І. Промова на позачерговому ХХІ з'їзді КПРС 31 січня 1959 р. –К., 1959; Подгорный В. Н. Речь на внеочередном ХХІ съезде КПСС 28 января 1959 г. –М., 1959; Шелест П.Ю. Ідеї Леніна перемагають (Доповіді, статі за період 1964-1970 рр.) –К., 1971; 21. Аджубей А.І. Те десять лет. –М., 1989; Брежнев Л.І. Цілина. –К., 1979; Микоян А.І. Так было. –М., 1999; Хрущов Н.С. Воспоминания. –М., 1997; Шелест П.Ю. Холодна відлига. Сторінки щоденників // Київ. - 1990. -№8. –С.77-92; Його ж. Да не судимы будете. Дневники, записки, воспоминания члена Политбюро ЦК КПСС. –М., 1995; 22. Литвин В.М. Політична арена України: Дійові особи та виконавці. –К., 1994. –С.10.

С.І.Дровозюк

ДУХОВНЕ ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ: ІСТОРІОГРАФІЧНА ТРАДИЦІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сучасна українська історіографія активно декларує інтеграційні наміри і робить реальні кроки щодо входження у світовий історіографічний простір. Водночас вона перебуває на шляху до соборності, коли в єдиний потік зливаються її провідні течії і напрями, солідаризуються і акумулюються здобутки різних поколінь. При цьому йдеться не про арифметичну суму здобутків, а нову якість національної історичної науки¹. Осмислюючи себе у контексті зазначених процесів, українська історична думка прагне дати власну відповідь на актуальні питання історичного пізнання. Одна з фундаментальних проблем – місце духовного компоненту у історичних побудовах. Самобутність і продуктивність історичної конструкції значною мірою визначається співвідношенням трьох важливих елементів: історії суспільно-політичних інституцій, економічних структур та духовно-ментальних утворень. Усвідомивши безперспективність пояснення історичного процесу виключно економічними чинниками, історики активно опановують духовно-культурну сторону людського буття. Пошуки нової парадигми йдуть, зокрема, у руслі антропологічно орієнтованої історії. У зв'язку з цим особливою актуальністю набуває дослідження духовного життя українського народу на різних етапах його історії. Використовуючи поняття “духовне життя”, ми виходимо з того, що воно є найширшим з усіх, що позначають нематеріальну сферу і охоплює широке розмаїття виявів інтелектуально-психічної активності людей. Важливо з'ясувати, яке місце займає проблема духовного світу в українській суспільно-історичній думці. Зокрема необхідно визначити періоди зростання чи згасання інтересу до народу та людини як суб'єкта історичного процесу, залежність народознавчих та людинознавчих орієнтацій від домінуючих духовно-культурних настанов, ідеологічних та політичних процесів. Враховуючи те, що всебічний аналіз проблеми духовного життя народу в українській суспільно-історичній думці вимагав би досить об'ємного дослідження, у даній статті обмежимося лише основними ідеями та підходами. Зокрема зазначена проблема є актуальною для визначення методологічних засад конкретно-історичного дослідження духовно-культурних трансформацій в Україні у 20-30-х рр. ХХ ст.

За останні роки українська історична наука домоглася помітних успіхів у осмисленні історіографічного процесу. Особливо важливе методологічне значення має висвітлення актуальних проблем сучасної української історичної науки у контексті провідних тенденцій світової історіографії (Л.В.Таран², В.А.Потульницький³). З'явилися узагальнюючі праці з української історіографії, які створюють передумови для поглиблення конкретно-історичних досліджень (Колесник І.І.⁴, Коцур В.П., Коцур А.П.⁵). Ще одна важлива тенденція історіографічного процесу - висвітлення соціокультурних, науково-організаційних та концептуальних основ функціонування історичної науки в Україні (С.Г.Водотика)⁶, поглиблене дослідження діяльності провідних наукових центрів та установ (М.Богдашина⁷, М.Б.Парахіна⁸). Активно освоюються досягнення української зарубіжної історичної науки